

М. Й. Малачинська, кандидат медичних наук, доцент,
докторант кафедри публічного управління
та регіоналістики Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»;
директор
КНП ЛОР «Львівський обласний клінічний
перинатальний центр»

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПІДТРИМЦІ ГРУДНОГО ВИГОДОВУВАННЯ ЯК ФАКТОРУ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Актуалізовано тематику грудного вигодовування як комплексу факторів у досягненні Цілей Сталого Розвитку та обґрунтовані удосконалення державної політики у цьому напрямі. Акцентовано на важливості грудного вигодовування для досягнення конкретних цілей. Визначено ключові етапи розвитку політики підтримки грудного вигодовування. Виокремлено основні складові національної політики з питань підвищення рівня грудного вигодовування, що включають: законодавство та регуляцію; медичну та інфраструктурну підтримку; освіту та навчання; соціальну підтримку; посилення публічної свідомості; заохочення для роботодавців; та доступ до банків грудного молока. Встановлено, що конкретна національна політика щодо банків жіночого молока може відрізнятися від країни до країни. Однак багато країн узгоджують свою політику з міжнародними вказівками та рекомендаціями таких організацій, як Всесвітня організація охорони здоров'я і ЮНІСЕФ. Ця політика спрямована на сприяння, захист і підтримку банків жіночого молока, щоб забезпечити безпечне та ефективне надання донорського жіночого молока вразливим немовлятам. Доведено, що грудне вигодовування сприяє сталому розвитку шляхом забезпечення здоров'я дітей, зменшення нерівностей у суспільстві, екологічної сталості та забезпечення прав жінок. Щоб підтримати грудне вигодовування та досягти цілей сталого розвитку, важливо розвивати національні політики, сприяти свідомості громадськості та забезпечити доступність підтримки для матерів, які обирають грудне вигодовування. Для розв'язання цих проблем в Україні необхідно приймати комплексні заходи, що включатимуть поліпшення медичної підтримки грудного вигодовування, збільшення свідомості громадськості про переваги грудного молока, заборону агресивної реклами штучних заміників, розвиток банків грудного молока та надання підтримки для матерів на робочих місцях і в громадських місцях. Звернення уваги на ці проблеми може сприяти покращенню здоров'я дітей та матерів і забезпечити сталий розвиток суспільства в цілому.

Ключові слова: Цілі сталого розвитку, грудне вигодовування, державна політика, управління системою охорони здоров'я, перинатальна допомога.

M. Y. Malachynska. The role of state policy in supporting breast feeding as a factor of achieving the Sustainable Development Goals

The topic of breastfeeding as a complex of factors in achieving the Sustainable Development Goals and justifying the improvement of state policy in this direction has been updated. The importance of breastfeeding for achieving these goals is substantiated. The key stages of the development of the breastfeeding support policy have been identified. The main components of the national policy on raising the level of breastfeeding are highlighted, including: legislation and regulation; medical and infrastructure support; education and training; social support; strengthening of public awareness; incentives for employers; and access to breast milk banks. It has been found that specific national policies on human milk banks may vary from country to country. However, many countries align their policies with international guidelines and recommendations from organizations such as the World Health Organization and UNICEF. This policy aims to promote, protect and support human milk banks to ensure the safe and effective provision of donor human milk to vulnerable infants. Breastfeeding has been proven to contribute to sustainable development by ensuring children's health, reducing social inequalities, environmental sustainability and ensuring women's rights. To support breastfeeding and achieve sustainable development goals, it is important to develop national policies, to promote public consciousness and to ensure support for mothers who choose breastfeeding. In order to solve these problems in Ukraine, you need to take comprehensive measures that will include improving the breastfeeding of breastfeeding. Support for mothers in workplaces and public places. Paying attention to these problems can help improve the health of children and mothers and ensure the sustainable development of society as a whole.

Key words: Sustainable Development Goals, breastfeeding, public policy, health care system management, perinatal care.

Вступ. Політика щодо грудного вигодовування відіграє дуже важливу роль у досягненні кращих результатів для здоров'я матерів і немовлят, зниженні дитячої смертності, покращенні харчування, а тому загалом сприяє досягненню Цілей сталого розвитку.

Україна стикається з декількома проблемами, пов'язаними із грудним вигодовуванням, які впливають на здоров'я та благополуччя дітей та матерів. Результати опитування, проведеного у 2012 році, показали, що в Україні лише 19,7 відсотка дітей вигодовуються виключно грудним молоком, що є низьким показником у порівнянні

з регіональною оцінкою Східної Європи та Центральної Азії, яка становить 33 відсотки [14]. Зустрічаються і певні регіональні особливості. До прикладу, у Харківській області у 2015–2020 рр. рівень виключно грудного вигодовування дітей до шестимісячного віку досягав 57%, 4 дитини із кожних десяти перебували на грудному вигодовуванні лише протягом перших трьох місяців життя. У 6% дітей період харчування материнським молоком тривав понад 6 місяців [2].

Деякі з найбільш поширених проблем грудного вигодовування в Україні включають:

- низький рівень грудного вигодовування, зокрема грудного вигодовування протягом перших 6 місяців життя дитини. Показники раннього початку грудного вигодовування в Україні становлять 66%. Однак через обмеженість державної підтримки надання кожній дитині найкращого старту в житті, а також через агресивні маркетингові кампанії виробників замінників грудного молока рівень раннього початку грудного вигодовування в Україні різко знижується [8]. Це може бути пов'язано з різними факторами, такими як відсутність підтримки з боку медичного персоналу, недостатні інформаційні кампанії та реклама штучних замінників грудного молока.

- недостатній медичний супровід: не всі медичні заклади в Україні забезпечують належний рівень підтримки та консультування з грудного вигодовування для матерів, особливо після виписки з пологового будинку. Недостатність досвіду у медичних працівників щодо грудного вигодовування може призводити до проблем та недопустимого припинення грудного вигодовування.

- у суспільстві можуть існувати стереотипи та невірні уявлення чи незнання щодо переваг грудного вигодовування, що призводить до низької підтримки грудного вигодовування у сім'ях та громадах.

- активне рекламування штучних замінників грудного молока може стимулювати матерів переходити на штучне харчування, зокрема за невиправданими причинами.

Припинення грудного вигодовування в ранньому віці підвищує ризик зайвої ваги та ожиріння дітей, а також загрожує їхньому фізичному та інтелектуальному розвитку в подальшому житті. Ефективна політика може допомогти усунути перешкоди та забезпечити необхідну підтримку, щоб дати змогу більшій кількості матерів розпочати та продовжити грудне вигодовування, сприяючи благополуччю сімей та суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці українських вчених у сфері державного управління щодо дослідження ролі державної політики у підтримці грудного вигодовування, аналізу та впровадженню стратегій, що впливають на збільшення рівня грудного вигодовування майже не зустрічаються у доступних нам джерелах. В основному тематика грудного вигодовування розглядається фахівцями медичної галузі. Представлене дослідження здебільшого базувалося на працях міжнародних вчених і міжнародному досвіді, а тому є однією з перших спроб винести обговорення результатів дослідження на рівень державної політики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в актуалізації тематики грудного вигодовування як комплексу факторів у досягненні Цілей сталого розвитку та обґрунтуванні напрямів удосконалення державної політики підтримки грудного вигодовування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика підтримки грудного вигодовування почалася з розпізнання важливості грудного вигодовування для здоров'я та добробуту дітей, а також для матерів. Поступово усвідомлення переваг грудного вигодовування зростало, і це привело до розвитку ініціатив та політик, спрямованих на підтримку і заохочення грудного вигодовування.

Ось деякі ключові етапи розвитку політики підтримки грудного вигодовування:

1950–1960-і роки: Поступово почалося більше наукових досліджень, які вивчали переваги грудного вигодовування порівняно зі штучним годуванням. Ці дослідження показали значний вплив грудного вигодовування на здоров'я та розвиток дитини [6].

1970–1980-і роки: Розвиток досліджень та даних підкреслив необхідність заохочення грудного вигодовування для зниження смертності серед маленьких дітей та покращення їхнього здоров'я. Організація Об'єднаних Націй та світові організації здоров'я почали активно рекомендувати грудне вигодовування як оптимальний спосіб годування немовлят [7; 11; 15].

1981 рік: Вперше був прийнятий «Міжнародний кодекс маркетингу замінників грудного молока» Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Цей кодекс забороняє рекламу та маркетинг штучних замінників грудного молока, що мало на меті зменшити вплив маркетингу на вибір методу годування дитини.

1991 рік: ЮНІСЕФ та ВООЗ спільно запустили Ініціативу «Дружній до грудного вигодовування» (Baby-Friendly Hospital Initiative, BFHI). Ця ініціатива спрямована на створення дружніх до грудного вигодовування медичних закладів, які підтримують та заохочують грудне вигодовування, забезпечуючи матерям підтримку та навчання [5].

2002 рік: Започатковано Глобальну стратегію ВООЗ щодо годування немовлят та дітей раннього віку (Global Strategy for Infant and Young Child Feeding). Ця стратегія визначає основні засади годування немовлят і дітей та підкреслює важливість грудного вигодовування [9].

2012 рік – Впровадження Глобальної рамки «Посилення банкіну людського молока» [12]. Зі зростанням кількості країн, що створюють банки людського молока, вимагається загальна рамка та набір основних практик,

які мали б бути універсальними для всіх банків людського молока. Даний документ надає таку рамку та набір основних практик, що стає корисним ресурсом для Міністерств охорони здоров'я, директорів лікарень, а також всієї громадської організації з охорони здоров'я, яка зобов'язана забезпечити цей життєво важливий втручання для найуразливіших новонароджених у світі.

2017 рік. Оновлені підходи до міжнародного кодексу. Кодекс є важливою частиною створення загального середовища, яке дозволяє матерям робити найкращий можливий вибір годування на основі неупередженої інформації та вільного від комерційного впливу, а також отримувати повну підтримку в цьому. Невідповідний маркетинг харчових продуктів, які конкурують з грудним вигодовуванням, є важливим фактором, який часто негативно впливає на вибір матері щодо оптимального вигодовування своєї дитини. Враховуючи особливу вразливість немовлят і ризики, пов'язані з невідповідною практикою годування, звичайна маркетингова практика не підходить для цих продуктів [13].

Поступово політика підтримки грудного вигодовування стала все більш поширеною і розвиненою у багатьох країнах світу. Запровадження заходів, спрямованих на заохочення та підтримку грудного вигодовування, сприяє покращенню здоров'я та добробуту дітей та матерів.

Грудне вигодовування через його багатогранний вплив на здоров'я та благополуччя окремих людей, спільнот і планети відіграє вирішальну роль у досягненні кількох Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals - SDGs), які були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй (ООН) з метою забезпечення сталого розвитку людства до 2030 року. Важливість грудного вигодовування для досягнення цих цілей відображається в декількох Цілях [3]:

1. *Подолання бідності (ЦСР 1)*. Грудне вигодовування є природним і недорогим способом годування немовлят і дітей. Це доступно кожному і не обтяжує бюджет порівняно зі штучним вигодовуванням.

2. *Покінчити з голодом і покращити харчування (ЦСР 2)*. Грудне молоко - натуральний та екологічно чистий джерело харчування для малюків. Пропаганда грудного вигодовування сприяє покращенню харчування та забезпеченню дітей необхідними поживними речовинами.

3. *Здоров'я та добробут (SDG 3)*: Виключно грудне вигодовування протягом перших 6 місяців життя сприяє зниженню дитячої смертності, запобігає захворюванням та забезпечує оптимальний розвиток дітей, є оптимальним джерелом харчування для немовлят, забезпечуючи необхідні поживні речовини та антитіла, які захищають від інфекцій і хвороб. Грудне вигодовування пов'язане зі зниженням ризику розвитку хвороб у матерів, таких як рак молочної залози та яєчників.

4. *Якісна освіта (ЦСР 4)*. Грудне вигодовування пов'язують із кращим когнітивним розвитком дітей, що призводить до покращення результатів навчання та освітніх досягнень. Це сприяє досягненню мети просування якісної освіти.

5. *Гендерна рівність (ЦСР 5)*. Грудне вигодовування розширює можливості жінок, надаючи їм можливість годувати своїх дітей і підтримувати зв'язок із ними. Пропагуючи політику сприяння грудному вигодовуванню на робочих місцях і в громадських місцях, можна підтримувати участь жінок у професійній діяльності, таким чином зменшуючи гендерну нерівність. Це також що сприяє зниженню частоти незапланованих вагітностей та допомагає жінкам більше контролювати своє репродуктивне здоров'я. Забезпечення прав жінок на грудне вигодовування та доступ до сприятливих умов на робочому місці може сприяти їх добробуту.

6. *Доступність до чистої води та належної санітарії (ЦСР 6)*: Грудне вигодовування допомагає забезпечити дітей чистою водою, оскільки не потребує збірних систем для підготовки штучних заміників, що вимагають використання води.

7. *Боротьба з нерівністю (ЦСР 10)*: Грудне вигодовування є доступним та безкоштовним способом харчування для дітей, що допомагає знизити нерівність у доступі до якісного харчування та забезпечує всім дітям однакові можливості для здорового розвитку.

8. *Відповідальне споживання та виробництво (ЦСР 12)*. Грудне вигодовування забезпечує здорове, життєздатне, екологічно чисте, ресурсомістке, стійке природне джерело живлення та існування, не потребує жодних виробничих або транспортних процесів, що робить його методом годування немовлят без відходів, пов'язаних із упаковкою молочних сумішей і пляшечками, що сприяє екологічному способу життя.; на відміну від виробництва молочних сумішей, яке вимагає таких ресурсів, як вода, енергія та сировина, годування груддю покладається виключно на організм матері, щоб забезпечити харчування.

Грудне вигодовування як національна політика визначається систематичними та координованими зусиллями уряду та інших зацікавлених сторін для підтримки, заохочення та сприяння грудному вигодовуванню в країні. Вона включає політичні рішення, законодавство, програми, ресурси, інфраструктуру та інформаційну кампанію з метою створення сприятливих умов для матерів і сімей для успішного годування грудьми.

Основними складовими національної політики з питань підвищення рівня грудного вигодовування можуть бути такі блоки:

1. Законодавство та регуляція: Правові норми та регуляції, що сприяють та захищають право матерів на грудне вигодовування та підтримують діяльність банків грудного молока.

2. Медична та інфраструктура підтримки: Розвиток мережі лікарень, клінік та інших медичних закладів, які надають підтримку грудного вигодовування, зокрема консультантів з грудного вигодовування, підтримку при лактації тощо.

3. Освіта та навчання: Проведення навчальних курсів для медичного персоналу, майбутніх матерів та громадськості з питань грудного вигодовування, його переваг та технік.

4. Соціальна підтримка: Підтримка матерів у групах підтримки, онлайн-спільнотах, донорських програмах грудного молока тощо.

5. Публічна свідомість: Розвиток інформаційних кампаній, які популяризують грудне вигодовування та його переваги, сприяють розумінню громадськістю позитивного впливу грудного вигодовування на здоров'я матерів та дітей.

6. Заохочення для роботодавців: Встановлення політики на роботодавців, що підтримує грудне вигодовування матерів на робочому місці.

7. Доступ до банків грудного молока: Забезпечення доступу до банків грудного молока для дітей, які потребують додаткової підтримки.

Конкретна національна політика щодо банків жіночого молока може відрізнятися від країни до країни. Однак багато країн узгоджують свою політику з міжнародними вказівками та рекомендаціями таких організацій, як Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) і ЮНІСЕФ [10]. Ця політика спрямована на сприяння, захист і підтримку банків жіночого молока, щоб забезпечити безпечне та ефективне надання донорського жіночого молока вразливим немовлятам.

Міжнародний досвід розвитку банків грудного молока є різноманітним і розгалуженим. Кілька країн та регіонів вже успішно впровадили та розвивають банки грудного молока, які вносять важливий внесок у підтримку дитячого здоров'я та розвитку. До прикладу, Бразилія є лідером у розвитку та впровадженні банків грудного молока. Країна має одну з найбільших мереж банків грудного молока у світі, що сприяє підтримці дитячого здоров'я, особливо серед недоношених дітей. Уряд Бразилії є глобальним лідером у банкінгу людського молока. Завдяки своєму лідерству та технічній співпраці практично всі країни Центральної та Південної Америки створили банки людського молока. Зараз він надає технічну підтримку країнам у Африці та далеко за її межами [12].

Досвід Іспанії щодо розвитку банків грудного молока є відмінним прикладом успішної програми, яка сприяє підтримці годування грудьми для вразливих дітей, особливо недоношених та зі спеціальними потребами. Ось деякі важливі аспекти досвіду Іспанії:

1. *Національна асоціація банків грудного молока*: Іспанія має національну асоціацію банків грудного молока (AEBLN), яка координує діяльність різних банків по всій країні. Ця асоціація виконує важливу роль у стандартизації та контролі якості процесів збору, зберігання та постачання грудного молока.

2. *Підтримка недоношених дітей*: Банки грудного молока в Іспанії активно підтримують годування грудьми для недоношених дітей. Донорки, які мають надлишкове грудне молоко, можуть допомогти недоношеним дітям отримати необхідне харчування та захист від інфекцій.

3. *Мережа банків грудного молока*: Іспанія має розгалужену мережу банків грудного молока, що забезпечує легкий доступ до грудного молока для дітей, яким воно особливо необхідне. Це сприяє зниженню морбідності та збільшенню шансів на життя для вразливих малюків.

4. *Донорська спільнота*: Іспанська спільнота активно підтримує ідею донорства грудного молока. Донорки є важливою ланкою у забезпеченні високоякісного грудного молока для дітей, які не можуть отримати його від власних матерів.

5. *Нормативна підтримка*: Уряд Іспанії надає підтримку розвитку банків грудного молока через визнання їх важливої ролі у забезпеченні дитячого здоров'я та розвитку. Відповідна нормативна база допомагає забезпечувати безпеку та якість діяльності банків.

6. Якщо порівнювати розвиток показників діяльності молочних банків в Іспанії, помітно, що у 2009 році було зібрано 745 літрів молока та отримали вигоду для 258 новонароджених, а у 2020 році було зібрано 12299 літрів і отримало вигоду для 3241 дитина. На даний момент в Іспанії діє 16 центрів з різними моделями: розташовані в самих неонатологічних відділеннях, інтегровані в центри донорства крові та тканин, а також змішані моделі [4].

Україна також робить перші, але впевнені кроки у цьому напрямі. Перший високотехнологічний банк грудного молока був створений у 2019 році у Перинатальному центрі м. Києва. Цю ініціативу успішно підтримала Львівська область: у серпні 2022 банк грудного молока відкрили в Неонатальному центрі Львівської обласної клінічної лікарні, а вже 20 грудня 2022 – у Львівському обласному перинатальному центрі [1]. Відтак, загалом в Україні вже створено і функціонує три банки грудного молока.

Висновки з дослідження і подальші перспективи в цьому напрямі. Грудне вигодовування сприяє сталому розвитку шляхом забезпечення здоров'я дітей, зменшення нерівностей у суспільстві, екологічної сталості та забезпечення прав жінок. Щоб підтримати грудне вигодовування та досягти цілей сталого розвитку, важливо розвивати національні політики, сприяти свідомості громадськості та забезпечити доступність підтримки для матерів, які обирають грудне вигодовування.

Для розв'язання цих проблем в Україні необхідно приймати комплексні заходи, що включатимуть поліпшення медичної підтримки грудного вигодовування, збільшення свідомості громадськості про переваги грудного молока, заборону агресивної реклами штучних замінників, розвиток банків грудного молока та надання підтримки для матерів на робочих місцях і в громадських місцях. Звернення уваги на ці проблеми може сприяти покращенню здоров'я дітей та матерів і забезпечити сталіший розвиток суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Банк грудного молока відкрили у Львівському обласному перинатальному центрі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bank-hrudnoho-moloka-vidkryly-u-lvivskomu-oblasnomu-perynatalnomu-tsentri>
2. Всесвітній та Всеукраїнський тиждень підтримки грудного вигодовування. URL: <http://khocz.com.ua/vsesvitnij-ta-vseukrainskij-tizhden-pidtrimki-grudnogo-vigodovuvannja/>
3. Як ООН підтримує Цілі сталого розвитку в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
4. Asociación Española de Bancos de Leche Humana. URL: <https://www.aebhl.org/banco-de-leche/quienes-somos>
5. Baby-Friendly Hospital Initiative: Ten steps to successful breastfeeding, from UNICEF and the World Health Organization. URL: <https://www.unicef.org/documents/baby-friendly-hospital-initiative>
6. Baker, Lindsay Gartman. Breastfeeding in the United States: Economic Analyses of Trends and Policies. 2016. PhD Thesis.
7. Bernardo, Horta, et al. Long-term effects of breastfeeding: a systematic review. 2013. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/79198>
8. Breastfeeding support is at the heart of national family-friendly policy. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/breastfeeding-support-heart-national-family-friendly-policy>
9. Global strategy for infant and young child feeding. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9241562218>
10. National Implementation of the Baby-friendly Hospital Initiative 2017: Summary. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255198/WHO-NMH-NHD-17.4-eng.pdf?sequence=1>
11. Present day practice in infant feeding: 1980. Report of a Working Party of the Panel on Child Nutrition. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/743810/Present_Day_Practice_in_Infant_Feeding_-_1980_1980_.pdf
12. Strengthening Human Milk Banking: A Global Implementation Framework. Version 1.1. Seattle, Washington, USA: Bill & Melinda Gates Foundation Grand Challenges initiative. URL: <https://www.path.org/resources/strengthening-human-milk-banking-a-global-implementation-framework-version-11/>
13. The International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes: Frequently Asked Questions (2017 Update), Geneva, Switzerland, World Health Organization; 2017. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
14. Ukraine Multiple Indicator Cluster Survey 2012, Key Findings. Kyiv, Ukraine: State Statistics Service of Ukraine and Ukrainian Center for Social Reforms. URL: <https://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/2348>
15. Wharton, B. A quinquennium in infant feeding. *Archives of disease in childhood*. 1982. № 57(12), 895.

References:

1. Kabinet Ministriv Ukrainy (2022). Bank hrudnoho moloka vidkryly u Lvivskomu oblasnomu perynatalnomu tsentri [A breast milk bank was opened at the Lviv Regional Perinatal Center]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/bank-hrudnoho-moloka-vidkryly-u-lvivskomu-oblasnomu-perynatalnomu-tsentri> [Ukraine]
2. KNP KhOR «Oblasnyi tsentr medychnoi statystyky, zdorovoho sposobu zhyttia ta informatsiino-analitychnoi diialnosti (2020). Vsesvitnii ta vseukrainskyi tyzhden pidtrymky hrudnoho vyhodovuvannia [Worldwide and All-Ukrainian breastfeeding support week]. URL : <http://khocz.com.ua/vsesvitnij-ta-vseukrainskij-tizhden-pidtrimki-grudnogo-vigodovuvannja/> [Ukraine]
3. Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii (2023). Yak OON pidtrymuie Tsili staloho rozvytku v Ukraini [How the UN supports the Sustainable Development Goals in Ukraine]. URL : <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> [Ukraine]
4. Asociación Española de Bancos de Leche Humana. URL : <https://www.aebhl.org/banco-de-leche/quienes-somos>
5. UNICEF (2023). Baby-Friendly Hospital Initiative: Ten steps to successful breastfeeding, from UNICEF and the World Health Organization <https://www.unicef.org/documents/baby-friendly-hospital-initiative>
6. Baker, L. G. (2016). *Breastfeeding in the United States: Economic Analyses of Trends and Policies* (Doctoral dissertation).
7. Bernardo, H., Cesar, V., & World Health Organization. (2013). Long-term effects of breastfeeding: a systematic review.
8. UNICEF (2020). Breastfeeding support is at the heart of national family-friendly policy. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/breastfeeding-support-heart-national-family-friendly-policy>
9. World Health Organization (2003). Global strategy for infant and young child feeding. URL : <https://www.who.int/publications/i/item/9241562218>
10. WHO/NMH/NHD/17.4 1. (2017). National Implementation of the Baby-friendly Hospital Initiative: Summary. URL : <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255198/WHO-NMH-NHD-17.4-eng.pdf?sequence=1>

11. Department of Health and Social Security and Committee on Medical Aspects of Food Policy (1980). Present day practice in infant feeding: Report of a Working Party of the Panel on Child Nutrition. URL :https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/743810/Present_Day_Practice_in_Infant_Feeding_-_1980__1980_.pdf
12. PATH (2013). Strengthening Human Milk Banking: A Global Implementation Framework. Version 1.1. Seattle, Washington, USA: Bill & Melinda Gates Foundation Grand Challenges initiative.
13. The International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes: Frequently Asked Questions (2017 Update), Geneva, Switzerland, World Health Organization; 2017. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
14. State Statistics Service of Ukraine and Ukrainian Center for Social Reforms (2014). Ukraine Multiple Indicator Cluster Survey 2012, Key Findings. Kyiv, Ukraine: State Statistics Service of Ukraine and Ukrainian Center for Social Reforms.
15. Wharton, B. (1982). A quinquennium in infant feeding. *Archives of disease in childhood*, 57(12), 895.